

وحدت در آیات و روایات و تأثیر آن در ادبیات

عبدالغفور جامی رودی

استان: خراسان رضوی، مذهب: حنفی

چکیده

نکته وحدت مجوی از دل بی معرفت گوهر یک دانه را در دل دریا طلب

وحدت به معنی یکی بودن، یگانگی و هماهنگی بودن اجتماع می باشد و از نظر فلاسفه ای چون شیخ اشراق؛ از اموری است که قابل تمدید و تعریف نمی باشد، مگر به مقابله با کثرت.

وحدت همان صراط مستقیمی است که قرآن، احادیث و سنت پیامبر و یارانش مبین آن است و مخالفت با آن مخالفت با سخن خداوند و کفر محسوب می شود.

قرآن به وحدت توجه فراوانی داشته است و وحدت میان دل های مؤمنان را ضروری دانسته و راه کارهای گوناگونی را برای این کار پیش بینی کرده است.

محور وحدت در دیدگاه قرآنی «توحید» و دین اسلام است. قرآن کریم می‌فرماید: «ای پیامبر! به اهل کتاب بگو، بیایید بر اساس کلمه‌ای که بین ما و شما مشترک است، غیر از خدا را نپرستیم و یکدیگر را در برابر خداوند به عنوان رب و پروردگار نگیریم پس اگر روی برگرداندند بگویید، شاهد باشید که ما اهل تسلیم در برابر حق هستیم». (آل عمران، ۶۴)

بر اساس آیات قرآنی، وحدت امت، سبب مصونیت دین، تأیید الهی و نصرت است و نعمتی است که هیچ مسئله‌ای با آن برابری نمی‌کند. (انفال، آیات ۶۲ تا ۶۴)

قرآن کریم حفظ وحدت و پیشگیری از هرگونه تفرقه را فلسفه تشریح دین و بعثت پیامبران معرفی کرده، می‌فرماید: «مردم امتی یگانه بودند، سپس خداوند پیامبران را مژده رسان و بیم دهنده برانگیخت و به همراه آنان، کتاب را به حق نازل کرد تا میان مردم در آن چه که اختلاف داشتند داوری کند. (بقره، ۲۱۳)

قرآن کریم اختلاف و تفرقه را عامل ضعف مسلمین و از بین رفتن عظمت و شوکت مسلمین دانسته و هشدار می‌دهد: «و اطیعوا الله و رسوله و لاتنازعوا فتشلا و تذهب ریحکم...» (انفال/۴۶)

و آن را موجب گرفتار شدن در عذاب الهی می‌داند و می‌فرماید:

«و لاتکونوا کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البينات و اولئک لهم عذاب عظیم» (آل عمران/۱۰۵)

در احادیث نبوی نیز به مسئله وحدت توجه خاصی شده است. رسول خدا (ص) فرمودند: «تری المؤمنین فی تراحمهم، و توادهم، و تعاطفهم، کمثل الجسد، اذا اشتكى عضو تداعى له سائر جسده بالسهر و الحمى». یعنی مؤمنان در شفقت، دوستی و مهربانی با یکدیگر مانند اعضای یکدیگرند که اگر عضوی از آن به درد آید، سایر اعضا بی‌قرار می‌گردند و تب می‌کنند. و در فرازی دیگر وحدت را عامل رحمت و تفرقه را موجب عذاب دانستند:

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «الجماعه رحمه والفرقه عذاب»

مقدمه

وحدت همان چیزی است که کتاب آسمانی، احادیث پیامبر و سنت پیامبر و یارانش مبین آن است و عقل و فطرت انسان آن راستایش می‌کند.

وحدت همان صراط مستقیم است و مخالفت با وحدت در حقیقت همان مخالفت با سخن خداوند در قرآن کریم است که این عمل بدترین نوع کفر محسوب می شود.

اگر چه وحدت را می توان به شاخه هایی چون وحدت مرام و وحدت ملی تقسیم کرد، اما مراد ما در این زمینه بیشتر بحث راجع به وحدت اسلامی می باشد که در قرآن و احادیث پیامبر و بزرگان دین بارها درباره آن سخن به میان آمده است. این وحدت باعث می شود تا اسلام معنویت و روحانیت خود را حفظ کرده، بیش از پیش مستحکمتر نماید. جلوی بهره برداری استعمار و تجزیه شدن کشورهای اسلامی را بگیرد.

وحدت باعث می شود تا از تشتت و تفرقه جلوگیری شود و اصول را که همان خدای واحد، پیامبر واحد، قبله واحد قرآن واحد و... است؛ سرلوحه کارمان قرار دهیم و با برادری، یکرنگی و وحدت در میان مسلمانان موجبات نزول رحمت و خیر الهی را فراهم آوریم.

آنچه از مجموع مفاهیم قرآنی، بیانات و سیره پیامبر و یاران برگزیده اش فهمیده می شود، این است که همواره حفظ نظام اسلامی و مصالح عمومی بر منافع شخصی و گروهی مقدم بوده است و اینان از هر اقدامی که تفرقه و شکاف میان جماعت اسلامی را به دنبال داشته باشد، اگر چه نفع شخصی در آن می دیده اند، احتراز می کرده اند. در این نوشتار مختصر برآنیم، جایگاه، اهمیت و آثار و برکات وحدت از منظر آیات و روایات و نیز در اشعار عارفان و شاعران که ملهم از آیات و روایات است مورد بررسی قرار دهیم. همچنین نیم نگاهی داریم به آسیب هایی که از ناحیه اختلاف و تفرقه بر پیکر جامعه اسلامی وارد می شود.

□ وحدت در قرآن

انسان موجودی مدنی است و هیچ تفاوتی بین توده مردم وجود ندارد و قرآن برای ما نازل شده تا از دستورات الهی و قانونی آن پیروی کنیم. در قرآن هر موضوعی به طور روشن بیان شده و هر کس به اندازه استعداد و نیروی ذهنی خود از آن بهره مند می شود. یکی از این موضوعات بسیار مهم و قابل توجه، موضوع وحدت است که با مفاهیمی چون: «وَأَعْتَصَمُوا» (۱)، «تَعَاوَنُوا» (۲)، «أَصْلِحُوا» (۳)، «إِصْلَاحَ بَيْنَ النَّاسِ» (۴)، «الْفَ بَيْنَهُمْ» (۵)، «أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ» (۶)، «أُمَّةٌ وَسَطٌ» (۷)، «حِزْبَ اللَّهِ» (۸)، «صِبْغَةَ اللَّهِ» (۹) و «أَخُوَّةٌ» (۱۰) آمده است.

قرآن به مساله اتحاد از دیدگاه اجتماعی آن نگریسته و بر اهمیت اتحاد میان جهانیان، ادیان، مسلمانان و نهاد خانواده تاکید کرده است و پیوند میان دل های مؤمنان را نوعی تصرف الهی می شمارد و برای ایجاد و برقراری چنین یگانگی، بعثت پیامبران به همراه شرایع را ضروری می داند و علاوه بر آن، برای برقراری، مداومت و نیز حفظ این یگانگی تدابیر گوناگونی را پیش بینی کرده که

بخشی از آن، جنبه پیش‌گیری از تفرقه، و بخشی دیگر به درمان آن ناظر است.

از نظر قرآن، انسان‌ها از جنس مذکر و مؤنث آفریده شده‌اند. (حجرات، ۱۳) و مردمان امتی یگانه و واحد می‌باشند. (بقره، ۲۱۳) و تفاوت رنگ و زبان آنها مایه امتیاز و برتری نیست، بلکه نشانه‌های قدرت الهی است. قرآن می‌کوشد تا همه انسان‌ها را در یک جامعه جهانی گردآورد و جهانی شدن به عنوان یک فرایند طبیعی و جهانی سازی به عنوان یک برنامه اسلامی مورد تأکید و تأیید اسلام و قرآن است. قرآن در کنار برنامه‌های تشریحی، پیروان مذاهب و شریعت‌های مختلف را به گرد آمدن به نقاط مشترک با یک دیگر فرامی‌خواند. (آل عمران، ۶۴) و بدین ترتیب، بنیاد جامعه جهانی آرام و امن همراه با احترام متقابل به فرهنگ‌ها و ملیت‌ها را پایه‌گذاری می‌کند و خود را کتاب مصدق می‌نامد. (بقره، ۴۱)

□ وحدت محور یکتا پرستی

محور وحدت در دیدگاه قرآنی «توحید» و در مرتبه دیگر دین اسلام است. قرآن کریم، پیامبر را به سوی اهل کتاب می‌فرستد و از آنان برای پیوستن به شعار توحید و جدایی از غیر او دعوت می‌کند: «ای پیامبر! به اهل کتاب بگو، بیایید بر اساس کلمه‌ای که بین ما و شما مشترک است، غیر از خدا را نپرستیم و یکدیگر را در برابر خداوند به عنوان رب و پروردگار نگیریم (وحدت کنیم). پس اگر روی برگرداندند بگویید، شاهد باشید که ما اهل تسلیم به حق هستیم». (آل عمران، ۶۴)

آیه شریفه فوق‌نشان می‌دهد که مرز اتحاد «توحید» است و مشرکان و کافران که بر محور غیر توحید حرکت می‌کنند، در وحدت دینی پذیرفته نخواهند شد. در تبیین محور وحدت، آیات دیگری نیز وجود دارد که اعتقاد به رسول خدا، اعتقاد به اولی الامر و قبول حکم را اضافه می‌کند. به این ترتیب وحدت واقعی با توجه به این آیات تفسیر می‌شود.

□ وحدت بین امت اسلامی

بر اساس آیات قرآنی، وحدت امت، سبب مصونیت دین، تأیید الهی و نصرت است و نعمتی است که هیچ مسئله‌ای با آن برابری نمی‌کند. (انفال، آیات ۶۲ تا ۶۴)

در آیه ۱۰۳ سوره «آل عمران» آمده است: «واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا...»؛ یعنی همگی به ریسمان الهی چنگ زنید و متفرق نشوید و نعمت خدا را به خود یاد کنید، آن‌گاه که باهم دشمن بودید و او میان دل‌های شما الفت انداخت تا به لطف او برادر یکدیگر شدید و بر پرتگاهی از آتش بودید و او شما را از آن رهانید. این آیه شریفه از مسلمانان می‌خواهد که با اسلام از دنیا خارج شوند، از این رو اعتصام به ریسمان الهی با توحید منهای نبوت پیامبر و لوازم آن صادق نیست.

در آیه ۱۰ سوره حجرات (۴۹) خداوند بیان می کند:

«أَمَّا الْمُؤْمِنُونَ أَخُوهُ فَاصْلَحُوا بَيْنَ أَخْوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» یعنی مومنان با هم برادرند، میان برادرانتان صلح برقرار کنید و خدا ترس و با تقوا باشید، باشد که مورد لطف و رحمت الهی قرار گیرید.

در آیه ۱۳۶ بقره آمده است: «...لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ»

خداوند این وحدت را در آیه ۱۳۸ بقره به عنوان صبغه الله معرفی می نماید و می گوید:

«صَبَّغَهُ اللَّهُ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صَبْغَةً»

و سرانجام در آیه ۲۹ سوره فتح می خوانیم: «مَحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» یعنی: محمد رسول خداست و کسانی که با اویند بر کافران سخت گیر و در میان خود مهربانند.

□ وحدت، استوار ساختن نقاط هم بستگی

این شیوه اصیل قرآنی نه تنها میان مسلمانان بلکه میان کسانی که نزدیک ترین ادیان آسمانی را برگزیده اند و اهل کتاب به شمار می آیند، دیده می شود. آن جا که خداوند در آیه ۶۴ آل عمران می فرماید: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا الشَّهْدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ» بگو: ای اهل کتاب بیاید بر سر سخنی که میان ما و شما یکسان است بایستیم که: جز خدا را نپرستیم و چیزی را شریک او نگردانیم و بعضی از ما بعضی دیگر را به جای خدا به خدایی نگیرد؛ پس اگر [از این پیشنهاد] روی گرداندند، بگویید: شاهد باشید که ما مسلمانیم [نه شما].

□ وحدت، فلسفه بعثت پیامبران

قرآن کریم حفظ وحدت و پیشگیری از هرگونه تفرقه را فلسفه تشریح دین و بعثت پیامبران معرفی کرده، می فرماید: «مردم امتی یگانه بودند، سپس خداوند پیامبران را مژده رسان و بیم دهنده برانگیخت و به همراه آنان، کتاب را به حق نازل کرد. تا میان مردم در آن چه که اختلاف داشتند، داوری کند.» (بقره، ۲۱۳)

□ اتحاد، اطاعت از پیامبران

خداوند در آیه ۲۸۵ سوره بقره می فرماید:

«...و الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمِنَ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ، لَأُفْرَقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَ قَالُوا سَمِعْنَا وَ اطَّعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ» یعنی و مومنان همه به خدا و فرشتگان خدا و کتب و پیامبران خدا ایمان آوردند و (گفتند): ما میان هیچ یک از پیامبران خدا فرق نگذاریم و همه یک زبان و یک دل فرمان خدا را شنیده و اطاعت کردیم. خدایا ما آمرزش تو را می خواهیم و می دانیم که بازگشت همه به سوی توست.

□ اتحاد، یآوری و پشتیبانی

اگر اندکی بیندیشیم درمی یابیم که خدای بزرگ، چگونه مردان و زنان با ایمان را یاور و پشتیبان یکدیگر قرار داده و گفته است:

«و الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ...» (بخشی از آیه ۷۱ سوره توبه)

نخستین توصیف مؤمن در این آیه تعاون و همکاری نسبت به یکدیگر است. پیامبر اکرم نیز مؤمنان را برادر یکدیگر و مانند پیکری واحد می داند، که اگر عضوی به درد آید اعضای دیگر نیز احساس درد می کنند. (اصول کافی، ترجمه و شرح دکتر جواد مصطفوی، ج ۳، ص ۲۴۲) و چه زیبا سعدی علیه الرحمه فرموده است:

بنی آدم اعضای یکدیگرند (یک پیکرند) که در آفرینش زیک گوهرند

چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوهارا نیابد قرار

تو کز محنت دیگران بی غمی نشاید که نامت نهند آدمی

(گلستان سعدی، باب اول، ص ۴۷)

و به قول سید قطب، در طبیعت فرد مؤمن یگانگی و همکاری وجود دارد، همه با هم، پشتیبان یکدیگر و مددکارند و همکاری آن‌ها در کار نیک و جلوگیری از کار ناپسند است. (فی ظلال القرآن، ج ۴، ص ۲۵۳)

□ تفرقه، نابودی قدرت و عظمت

خداوند در آیه ۴۶ سوره انفال اشاره می کند:

«وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَاتَتَّزِعُوا فَتَنَسَلُوا وَ تَذَهَبَ رِيحَكُمْ...» و از خدا و رسولش پیروی کنید و

هرگز اختلاف و نزاع نکنید که در اثر تفرقه، ضعیف شده و قدرت و عظمت شما نابود خواهد شد...

دولت همه زاتفاق خیزد   بی دولتی از نفاق خیزد
دو دل یک شود بشکند کوه را   پراکندگی آرد اندوه را

(تمثیل های برگرفته از احادیث، ص ۱۱)

شاعری دیگر گوید:

اگر دو یار موافق دو دل یکی سازد   فلک به یک تن تنها چه می تواند کرد (همان مأخذ)

□ تفرقه، پیروی از خواهش های نفسانی

قرآن کریم در آیات فراوانی، منشأ پیدایش اختلافات را انگیزه های روانی و نفسانی بیان می کند که از آن جمله می توان به: «بقره آیات ۱۷۶ و ۲۱۳ و ۲۵۳، نساء آیه ۱۵۷، یونس آیه ۹۳، نمل آیه ۱۲۴، شورا آیه ۱۴» اشاره کرد و نیز آیه ۱۷ جاثیه که می فرماید: «...فما اختلفوا الا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم...»

از حضرت علی (رض) منقول است: مرد واقعی کسی است که همیشه با نفس در نبرد باشد. (سخنان نغز از صاحبان مغز، ص ۹۸، سخن ۵۹۱)

□ بیزاری خدا و پیامبر از تفرقه

در آیه ۱۵۹ سوره انعام خداوند می فرماید: «انَّ الَّذِینَ فَرَّقُوا دِینَهُمْ وَكَانُوا شِیعًا لَسَتْ مِنْهُمْ فِی شَیْءٍ، اِنَّمَا اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ یُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا یَفْعَلُونَ»

خداوند در این آیه ضمن اشاره به اسلام به عنوان آیین وحدت؛ بیزاری خود و پیامبرش را از هرگونه تفرقه اعلام می دارد و به تفرقه افکنان و گروه گرایان می گوید: کار آن ها با خداست و اوست که با مجازات، آنان را از کردار زشتشان آگاه خواهد کرد.

در حدیثی از پیامبر آمده است: «لیس منا من دعا الی عصبیه» کسی که مردم را به قومیت و نژادپرستی دعوت کند، از ما نیست. (رسالت انقلاب اسلامی ایران در توحید کلمه، ج ۱، ص ۱۶۰، مقاله: قرآن و وحدت اسلامی، نوشته شیخ محمد ابوزهره، ترجمه سید محمدصادق سجادی)

□ وحدت در احادیث

حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی (ص) نمونه یک انسان کامل الهی است و نگاه ما به پیامبر اعظم (ص) به عنوان یک الگوی ازلی هیچگاه تغییر نمی‌کند؛ زیرا پیامبر رحمتٌ للعالمین است.

هیچ نبی و کتابی همانند پیامبر اکرم و قرآن کریم نبوده‌اند که آن قدر به این رمز سعادت بشری یعنی وحدت تکیه داشته باشند، اما جامعه مسلمانان دچار تفرقه است و این سایه شوم متأسفانه بر سر جامعه اسلامی سایه افکنده است.

□ وحدت، هم دردی بایکدیگر

از نعمان بن بشیر روایت شده است که رسول خدا (ص) فرمودند: «تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاخُمِهِمْ، وَ تَوَادُّهِمْ، وَ تَعَاطُفِهِمْ، كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهْرِ وَ الْحُمَى». (بخاری: ۶۰۱۱) یعنی مؤمنان در شفقت، دوستی و مهربانی با یکدیگر مانند اعضای یکدیگرند که اگر عضوی از آن به درد آید، سایر اعضای قرار می‌گردند و تب می‌کنند. (مختصر صحیح البخاری، ج ۲، ص ۵۸۷، باب دهم، حدیث ۱۹۹۵)

در حدیث دیگری از پیامبر روایت شده است: «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ...» (بخاری: ۶۰۲۷) یعنی مؤمنان برای یکدیگر مانند اجزای یک ساختمان هستند که باعث تقویت و استحکام یکدیگر می‌شوند. سپس رسول الله انگشتانش را داخل یکدیگر نمودند (و با این کار استحکام را به حاضرین نشان دادند...) (مختصر صحیح البخاری، ج ۲، ص ۵۹۰، باب شانزدهم، حدیث ۲۰۰۳)

آیه ۴ سوره مبارک صف نیز ناظر بر همین معناست: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُورٌ» در حقیقت خدا دوست دار کسانی است که در راه او صف در صف، چنان که گویی بنایی ریخته شده از سرب‌اند، جهاد می‌کنند.

روایت دیگری از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که: «الْمُؤْمِنُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِنْ اشْتَكَى عَيْنَهُ اشْتَكَى كُلُّهُ وَ إِنْ اشْتَكَى رَأْسَهُ اشْتَكَى كُلُّهُ» (زاد الطالبین، ص ۸، به نقل از مسلم) شخص مؤمن مانند مرد واحدی است اگر چشمش شکایت کند تمام اعضای بدنش شکایت می‌کند و اگر سرش شکایت کند، تمام اعضای بدنش شکایت می‌کند.

□ وحدت، برکت و رحمت الهی

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «الجماعه رحمه والفرقه عذابٌ». (نهج الفصاحه، کلمه ی قصار ۳) جماعت

و وحدت مایه رحمت الهی و تفرقه باعث عذاب الهی است.

و در حدیث دیگر می فرمایند: «يَدَاللهُ عَلَى الْجَمَاعَةِ» (زاد الطالین، ص ۱۲، به نقل از ترمذی) دست خدا همراه جماعت است.

و نیز: «دو تن، از یکی بهتر و سه تن، از دو تن برتر و چهارتن، از سه تن نیکوتر است، پس همیشه با جماعت باشید.»

ابوالدرداء می گوید: اسلام نیست مگر به فرمانبرداری، و خیری نیست مگر در جماعت. (تاریخ مدینه عشق، ۲۴/۲۵).

در خطبه ۱۲۷ نهج البلاغه از حضرت علی (ع) نقل شده است: «وَأَلْزَمُوا السَّوَادَ الْأَعْظَمَ» یعنی با سواد اعظم اجتماع و جمعیت همراه شوید. (رسالت انقلاب اسلامی ایران در توحید کلمه، ج ۲، ص ۳۹، مقاله: مراحل مبارزه اسلام با تفرقه افکنان از آیت الله منتظری)

□ وحدت، برادری اسلامی

پیامبر اکرم در اندیشه و علم و عمل با تعصبات قومی و نژادی مقابله و مبارزه می نمودند و همواره به وحدت و برادری و عزت و مودت فرا می خواندند.

این سخن ژرف و بیدارگر از پیامبر اکرم (ص) است که فرمودند: «ای مردم همه شما فرزندان آدم هستید و آدم از خاک آفریده شده است. عرب را بر غیر عرب هیچ فضیلت و برتری نیست مگر به تقوا و پرهیزگاری.» (تحف العقول، ص ۳۴)

و نیز: «المسلمون اخوة لا فضل لأحد إلا بالتقوى». مسلمانان با هم برادرند و هیچ کس بر دیگری برتری ندارد مگر از حیث تقوا.

و سرانجام باید دانست که هیچ دینی مانند اسلام، به برادری و اخوت فرابخوانده است و به پی ریزی اتحاد و همبستگی و هم یاری و همکاری فرمان نداده و بالطبع به شدت از اختلاف و تفرقه، بر حذر داشته است.

□ وحدت، ریسمان الهی

ابن مسعود (رض) می فرماید: به این طاعت و جماعت پایبند باشید زیرا این همان ریسمانی است که خداوند فرمان داده است؛ بدان چنگ زبید و آن چه در جماعت خوش نمی دارید بهتر است از

آن چه در پراکندگی خوش می‌دارید. (ابن ابی شیبه، المصنف، ۶۲۷/۸؛ اتحاد و انسجام اسلامی در احادیث مشترک میان اهل سنت و شیعه، ص ۸۶)

در صحیحین به روایت ابن عباس از پیامبر (ص) آمده است: هر کس به اندازه یک وجب از جماعت مسلمانان فاصله بگیرد و در این حال جان بسپارد، بر جاهلیت مرده است. (بیداری اسلامی و مواجهه صحیح با اختلافات، ص ۴۰)

□ تفرقه، طعمه شیطان

از حضرت علی (رض) روایت شده است: «إِيَّاكُمْ وَ الْفِرْقَةَ فَإِنَّ الشَّاذَّ مِنَ النَّاسِ لَشَيْطَانٌ كَمَا أَنَّ الشَّاذَّ مِنَ الْغَنَمِ لِلذَّبِّ». از تفرقه بپرهیزید؛ چرا که هر کس از دایره اتحاد و انسجام خارج شود، طعمه شیطان است و همچون گوسفندی تنها طعمه گرگ می‌شود.

□ اختلاف، تسلط باطل بر حق

از پیامبر اکرم (ص) روایت شده است: «مَا اخْتَلَفَ أُمَّةٌ بَعْدَ نَبِيِّهَا إِلَّا ظَهَرَ أَهْلُ بَاطِلِهَا عَلَى أَهْلِ حَقِّهَا». (کنز العمال، ح ۹۲۹) هیچ امتی پس از پیامبرشان اختلاف نکردند؛ مگر آن که اهل باطل، بر حق گرایان چیره و مسلط شدند.

□ اختلاف، جدایی قلب‌ها

رسول اکرم (ص) می‌فرماید: «لَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ». (صحیح الجامع به شماره: ۷۲۵۶) راه اختلاف را در پیش نگیرید که قلب‌ها یگانگی از همدیگر جدا خواهند شد. (مبانی همبستگی و همگرایی جنبش‌های اسلامی، ص ۳۶)

سعدی علیه‌الرحمه می‌فرماید: «برادر که در بند خویش است، نه برادر و نه خویش است.» (گلستان سعدی)

● نتایج وحدت

وحدت و دوری از تفرقه یک وظیفه‌ی شرعی است. وحدت عامل اخوت و هم‌دلی است. وحدت یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است. وحدت باعث آگاهی از خدمات و برکات اسلام می‌شود. وحدت منشأ بهروزی، سعادت، قدرت، عزت و آبرو است. وحدت نجات‌دهنده جامعه است و موجب کاستن تنش‌ها، اختلاف‌ها و کینه‌ها می‌شود. وحدت رمز موفقیت است.

● نتایج تفرقه و اختلاف

اسلام قبل از این که به فکر برقراری وحدت در میان مسلمین باشد نخست عوامل تفرقه و جدایی را از میان برداشته و سپس به استقرار توحید افکار و روش‌ها در میان آنان می‌پردازد. (مبانی وحدت در امت اسلامی، ص ۲۲) در غیر این صورت نتایج زیر متوجه جامعه اسلامی خواهد گردید:

- ۱- تفرقه و دشمنی، سقوط در آتش است.
- ۲- خصومت و تفرقه از بین برنده عزت، مایه بی‌آبرویی، سستی و نیز افتادن در دام شیطان است.
- ۳- ریشه اصلی اختلافات، خصلت‌های پست نفسانی است.
- ۴- تفرقه باعث سستی در آرمان‌ها می‌شود.
- ۵- نتیجه اختلاف، سقوط، نابسامانی، سرگردانی و نزول عذاب الهی است.
- ۶- اختلاف باعث انحراف از مسیر الهی می‌شود.
- ۷- اختلاف سبب خروج از دین می‌شود.

امام اوزاعی، آمران به معروف و ناهیان از منکر را گوشزد می‌کند که از پنج چیز برحذر باشند: ۱- آنچه که قلب را به فتنه و فساد می‌کشاند. ۲- آن چه کینه و نزاع به بار می‌آورد. ۳- آن چه قلب‌ها را جریحه دار می‌کند. ۴- آن چه پرهیزگاری را در گفتار ضعیف می‌سازد. ۵- آن چه حرکت و عمل نیک را بی‌ارزش می‌نماید. (راه‌های نفوذ شیطان برای فریب انسان، ص ۱۲۱)

● راهکارهای ایجاد وحدت

امروز جهان اسلام، برای بازگشت به اتحاد و اقتدار و وحدتی که پیامبر اکرم (ص) برای بنیان نهادن آن زحمات طاقت فرسا و فعالیت‌های بی‌وقفه مبذول داشتند، راهی جز حرکت بر محور اسلام ندارد. این اتحاد بدون فراهم کردن ساز و کارهای و ابزارهای کارآمد آن، مصداق نمی‌یابد:

۱- توجه به نقاط مشترک: مخاطبان دعوت به یگانگی، نقاط مشترکی دارند که قرآن بر این نقاط، انگشت گذاشته و آنان را به یگانه شدن بر محور آن‌ها فراخوانده است.

تاکید بر این که انسان‌ها همه از خاک آفریده شده (حج/۵) یا از یک پدر و مادر زاده شده‌اند؛ (حجرات / ۱۳) و این که کرامت انسانی به همه انسان‌ها متعلق بوده و رنگ و نژاد در آن تاثیر

ندارد؛ (اسراء/ ۷۰) توجه دادن به این نقاط مشترک در یگانگی جهانی است. دعوت از پیروان ادیان آسمانی و اهل کتاب به نقاط مشترک عقیدتی (آل عمران / ۶۴) نیز بدین سبب انجام گرفته است.

۲- چنگ زدن به ریسمان الهی: قرآن کریم در صریح ترین آیه خود، در دعوت به اتحاد، تمام مؤمنان را به چنگ زدن به ریسمان الهی و پرهیز از تفرقه خوانده است:

«وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» و نیز در آیات ۱۴۶ و ۱۷۵ نساء و ۱۰۱ آل عمران از تمسک جستن به خداوند، سخن به میان آورده است. در این که مقصود از ریسمان الهی چیست، مفسران اختلاف دارند. قرآن، کتاب و سنت، دین الهی، اطاعت خداوند، توحید خالص، ولایت اهل بیت (ع) و جماعت، وجوهی است که در تفسیر آن گفته شده است. برخی نیز مفهوم حبل الله را شامل همه این معانی دانسته اند. با این حال، به نظر می رسد که نزدیک ترین تفسیر برای این واژه، دیدگاه نخست یعنی قرآن است؛ چنان که در روایتی از رسول اکرم (ص)، قرآن؛ ریسمان الهی کشیده شده میان آسمان و زمین معرفی شده است: «کتابُ الله هو حبلُ الله الممدود من السماء إلى الأرض». قرآن، خود از مومنان خواسته است تا در منازعات و اختلافات خود، به خداوند رجوع کنند: «فإن تنازعتم في شئ فردوه إلى الله»؛ بنابراین، قرآن افزون بر آن که می تواند در نقش محور یگانگی، ایجاد کننده آن باشد؛ می تواند در رویکرد اختلافات، یگانگی پیشین را نیز اعاده کند. چنین نقشی برای قرآن بدان سبب است که افزون بر دعوت همگان به یگانگی و بر حذر داشتنشان از تفرقه، نظام عقیدتی، اخلاقی و عملی منسجم و هماهنگی را ترسیم می کند، که هر کس بدان رجوع کند، ناخود آگاه خود را با میلیون ها پیرو قرآن یگانه می یابد.

۳- مراجعه به سنت پیامبر (ص): افزون بر آن که قرآن، وجود پیامبر (ص) را محوری برای همبستگی و یگانگی مسلمانان می شناسد (آل عمران / ۱۵۹)، مراجعه به سنت حضرت، را نیز راه کاری برای ایجاد و حفظ یگانگی معرفی کرده است: «فإن تنازعتم في شئ فردوه إلى الله والرسول». بازگرداندن به رسول در روایت حضرت علی (ع) به مراجعه به سنت پیامبر تفسیر شده است. پیامبر (ص) با توجه به عهده دار بودن سمت شرح و تبیین قرآن در کنار مقام رسالت (نحل / ۴۴)، می تواند برطرف کننده منازعات و مشاجرات باشد و بدین سبب پذیرش داوری وی مورد تاکید قرآن است. (نساء / ۶۵) سنت حضرت به صورت شارح قرآن می تواند ابهامات و اشتباهات در فهم قرآن را که خود ممکن است زمینه ساز پراکندگی باشد، برطرف کند.

برخی مفسران، این نقش را چنین تبیین کرده اند که اعتصام به حبل الله، امت را به مثابه جان قرار می دهد و دعوت به خیر، این اصل را تغذیه می کند و امر به معروف و پشیمان آن است. از نگاه برخی دیگر، امر به معروف و نهی از منکر، پوششی اجتماعی برای محافظت جمعیت است و حفظ وحدت اجتماعی بدون نظارت عمومی ممکن نیست. فخر رازی بر این باور است که

اجرای امر به معروف و نهی از منکر به قدرت نیاز دارد و قدرت، به الفت و یگانگی منوط است. افزون بر آن، پذیرش چنین نقش مؤثری برای این دو فرضیه الهی، بدان سبب است که پراکندگی در دین و چند فرقه شدن، یا ناشی از اشتباه در فهم متون دینی است، یا از هواپرستی افراد و گروه‌ها سرچشمه می‌گیرد و امر به معروف و نهی از منکر به صورت نظارت اجتماعی می‌تواند مانع رهیافت و رواج چنین انحرافات باشد؛ همان گونه که قرآن، عامل تفرقه را نادانی نمی‌داند، زیرا معتقد است: پس از آمدن ادله و براهین پراکنده شده اند؛ بدین جهت گفته شده است که اگر میان یهود، انجام این فریضه رواج داشت، پراکندگی میانشان رخ نمی‌نمود.

۵- مراعات حقوق برادری: قرآن، مؤمنان را به مثابه جان‌های یک دیگر دانسته، از آنان می‌خواهد که به خویشتن عیب نگیرند: «وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ» و بر حرمت سوءظن، حرمت تجسس، (حجرات/۱۲) و تهمت‌های ناروا، (نور/۲۳) پای فشرده و غیبت کردن مؤمن را به مثابه خوردن گوشت مرده برادر خود دانسته است: (حجرات/۱۲)، و به سبب هم‌سوئی چنین پیوندی با اراده الهی، راه مؤمنان را محور حق برشمرده و عدم پیروی از راه آنان را هم سنگ مخالفت با پیامبر (ص) دانسته است (نساء/۱۱۵)، قرآن از مؤمنان خواسته است تا به سان بهشتیان، کینه‌ها از دل‌هایشان زدوده شود (حجر/۴۷)، و درون‌جانشان به هم مهر ورزند و از خداوند، بخشیدن برادران دینی را پیش از خود و نیز زدودن کینه درباره برادران دینی را بخواهند: «رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِأَخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا.» در روایات اسلامی بر اهمیت پیوند برادری و کوشش برای استحکام آن با انجام اموری چون به دیدار هم رفتن، هدیه دادن و... نیز حقوق برادران ایمانی تأکیدهای فراوانی شده است.

۶- اصلاح ذات‌البین: به رغم وجود عناصر اتحاد هم‌چون وحدت عقیده، رهیافت اختلاف و منازعه میان برادران ایمانی تا حدی طبیعی و جزو رهاوردهای زندگی اجتماعی است. این اختلاف می‌تواند در اعتراض به چگونگی تقسیم بیت‌المال باشد (انفال/۱) یا بر سر اموری که تا سرحد صف آرای و جنگ در برابر یک دیگر منتهی شود: (حجرات/۹)؛ اما قرآن برای مقابله با چنین اختلافاتی و به منظور ماندگاری یگانگی پیشین مؤمنان، از آنان خواسته است تا برای اصلاح میان برادران دینی و رفع منازعه، مداخله (حجرات/۹) و در صورت ایجاد کدورت، خود به اصلاح بین آنها اقدام کنند: (انفال/۱)؛ چنان که برای رفع اختلاف در نهاد خانواده، پا در میانی و داوری از دو طرف را برای اصلاح میان زن و شوهر پیشنهاد می‌کند. (نساء/۳۵)

۷- جلوگیری از توهین به مقدسات و بحث‌های اختلاف برانگیز: از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَ يَدِهِ.» (زاد الطالین، ص ۷) مسلمان واقعی کسی است که مسلمانان دیگر از دست و زبانش در امان باشند.

در فرازی از حضرت علی (رض) آمده است: «لَوْ سَكَتَ الْجَاهِلُ مَا اخْتَلَفَ النَّاسُ.» (بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱) یعنی: اگر جاهل سکوت می‌کرد، مردم اختلاف نمی‌کردند.

لقمان حکیم دل و زبان را بهترین و بدترین اعضای بدن می‌داند و می‌گوید: «اگر دل و زبان پاک باشند، بهترین اعضای بدن هستند و اگر ناپاک باشند، بدترینشان محسوب می‌شوند.» (سخنان نغز از صاحبان مغز، ص ۱۳۳، سخن ۷۹۴)

از دیگر گام‌هایی که می‌توان در تحقق وحدت برداشت، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- سعی و تلاش در جهت تبلیغ و گسترش عدالت اجتماعی در جامعه و کم کردن فاصله طبقاتی بین مذاهب مختلف.

۲- تقویت فرهنگ و دانش عمومی برای جلوگیری از تعصبات خشک مذهبی.

۳- تعامل علمی با فرهیختگان مذاهب مختلف.

۴- رفتار مسالمت آمیز با پیروان مذاهب مختلف.

۵- تبادل نصیحت و همیاری بر اساس نیکی و تقوا؛ همان‌گونه که رسول اکرم (ص) می‌فرماید: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» (زاد الطالین، ص ۴، به روایت مسلم)

۶- کوشش برای اتحاد و نزدیکی با پیروان سایر مذاهب.

۷- لزوم میانه روی و پرهیز از افراط و مبالغه گویی در دین. (بیداری اسلامی و مواجهه صحیح با اختلافات، ص ۱۷)

۸- عدم قاطعیت و سختگیری و مخالفت شدید در مسائل اجتهادی. (همان مأخذ، ص ۱۷)

۹- پرداختن به مشکلات کلان امت اسلامی. (همان، ص ۱۸)

۱۰- اغماض و گذشت و آسان‌گیری در مسائل اختلافی. (همان، ص ۱۸)

کلام آخر

آن چه برای ما مسلمانان مهم است، این است که معرفت خود را نسبت به اسلام، قرآن و پیامبر اکرم (ص) زیاد کنیم. امروزه درد تفرقه و جدایی در دنیا یکی از دردهای مهم و بزرگ به شمار می رود، محور وحدت مسلمانان جهان می تواند مشترکات دینی به ویژه پیامبر اکرم (ص) باشد؛ زیرا این مشترکات علاوه بر اعتقاد، یک پیوند عاطفی و معنوی را بین مسلمانان ایجاد می کند و دل ها و احساسات آنان را به یکدیگر متصل می نماید.

وضعیت دگرگون مسلمانان در سایه تفاهم، همیاری، یکپارچگی بارور خواهد شد و در سایه موجودیتی که از پراکندگی، ناسازگاری و رویارویی، رنج بسیار دیده است، خشک و بی بارور خواهد بود. در نتیجه اتحاد، عامل بنیادین برافراشتن و شکوفندگی تمدن ها؛ و چنددستگی، عامل بنیادین شکست و سقوط تمدن ها خواهد بود. (اتحاد و انسجام اسلامی در احادیث مشترک میان اهل سنت و شیعه، ص ۱۴) براین اساس و برطبق آیات قرآن و ارشادات نبوی، همگان باید وحدت و یکپارچگی را سرلوحه عمل خویش قرار دهند و از پراکندگی و خودرایی بپرهیزند؛ اخوت و دوستی را نصب العین خود قرار دهند و از دشمنی ها و کینه توزی ها اجتناب کنند.

منابع و مأخذ

- ۱- معین، محمد، فرهنگ، به اهتمام عزیزالله علی زاده، ج ۴ (شش جلدی)، انتشارات نامن، تهران، چاپ اول ۱۳۸۴.
- ۲- اصول کافی، ترجمه و شرح دکتر جواد مصطفوی، ج ۳ (چهار جلدی)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۳- ابو ابراهیم احمد بن نصرالله مصری، مبانی همبستگی و همگرایی، مترجم: عبدالغنی براهویی، انتشارات سنت، تایباد، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۱.
- ۴- حسینی، سیدشهاب الدین، اتحاد و انسجام اسلامی در احادیث مشترک اهل سنت و شیعه، ترجمه: محمد تقدمی صابری، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- ۵- بی آزار شیرازی، عبدالکریم، رسالت انقلاب اسلامی ایران در توحید کلمه، ج ۱، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ چهارم، پاییز ۱۳۶۵.
- ۶- بی آزار شیرازی، عبدالکریم، رسالت انقلاب اسلامی ایران در توحید کلمه، ج ۲، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، هفدهم ربیع الاول ۱۴۰۴ قمری.
- ۷- سادات، مهندس محمد علی، مبانی وحدت در امت اسلامی، انتشارات هدی، تهران، چاپ سوم، آذر ۱۳۶۰.
- ۸- قرضایی، یوسف، بیداری اسلامی و مواجهه صحیح با اختلافات، ترجمه: عبدالرسوی گلرانی، نشر احسان، تهران، چاپ اول ۱۳۷۸.

نقطه پرگار
۱۴۷
ویژه‌نامه میلاد پیامبر اعظم (ص)

۹- غزالی، محمد، مبانی وحدت فکر فقهی و فرهنگی مسلمانان، مترجم: عبدالعزیز سلیمی، نشر احسان، تهران، چاپ اول ۱۳۸۳.

۱۰- بخاری، محمد بن اسماعیل، مختصر صحیح البخاری، اختصارکننده، ابوالعباس زین الدین احمد بن احمد بن عبداللطیف الشرجی الزبیدی، مترجم: عبدالقادر ترشابی، انتشارات حرمین، زاهدان، چاپ اول، بهار ۱۳۸۴.

۱۱- راشد محصل، محمدرضا، پرتوهای قرآن و حدیث در ادب فارسی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول ۱۳۸۰.

۱۲- الهی، مولانا محمد عاشق، زاد الطالبین، اداره نشر و اشاعه اسلامیات، ملتان پاکستان.

۱۳- سبزیان، علی اکبر، منشور اتحاد ملی و انسجام اسلامی، انتشارات خادم الرضا (ع)، گیلان، چاپ سوم، خرداد ۱۳۸۶.

۱۴- حجازی، فخرالدین، سرود اقبال (اقبال لاهوری)، انتشارات بعثت، تهران، ثبت دفتر کتاب خانه ملی ۵۴/۹/۴.

۱۵- مولوی جلال الدین محمد بن محمد بن الحسین البلخی الرومی، مثنوی معنوی، به کوشش و اهتمام: رینولدالدین نیکلسون، بامقدمه محمدعباسی، از روی چاپ ۱۹۲۵-۱۹۳۳ میلادی لیدن هلند، نشر طوع، تهران، زمستان ۷۱.

۱۶- سعدی، مصلح الدین عبدالله، گلستان سعدی، به اهتمام محمدعلی فروغی، انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ ششم ۱۳۶۵.

۱۷- شهیدی، ناهید، تمثیل‌های برگرفته از احادیث، انتشارات مهتابان، تهران، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۱.

۱۸- حسن پور، پردل، سخنان نغز از صاحبان مغز، ناشر مؤلف، سراوان، چاپ اول، تابستان ۸۵.

۱۹- بلالی، دکتر عبدالحمید، راه‌های نفوذ شیطان برای فریب انسان، محمد صالح سعیدی، نشر احسان، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۸.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی